

Vad drack man i Norden under vikingatiden?

AV BRITT-MARI NÄSSTRÖM

Redan under 300-talet f.Kr. skulle sjöfarande greker besökt de nordiska länderna om man får tro Pytheas från Marseille, vars uppgifter återges i Strabons *Geographica*. Här berättas bland annat att invånarna framställde sina drycker av spannmål och honung, det vill säga öl och mjöd.¹

Arkeologiska fynd styrker dessa uppgifter. Ett av de äldsta fynden, en näverspann med mjöd, bryggd på vetekorn, tranbär och honung samt 55 andra växter har återfunnits i en ung kvinnas ekkista i Egtved på Mittjylland. Hon dog på högsommaren i mitten av 1300-talet f.Kr. och rester av en röllika inklämd i kistlocket visar att hon begravts under högsommaren.² Hennes dräkt var välbevarad och bestod av en kort tröja och en kort kjol av ulltrådar som förbryllade och chockerade arkeologerna på 1920-talet. Troligtvis var hon en danserska som uppträdde i rituella sammanhang. Den senaste undersökningen av hennes kvarlevor avslöjar att hon ursprungligen kom från Schwartzwald i Tyskland.³ På den sista färden hade hon med sig mjödet som förvarades vid fotändan.⁴

Även skriftliga källor långt senare visar att mjöd och öl hade en plats i människornas och gudarnas riter. Mest berömd är myten *Suttungamjödet* i *Snorres Edda* som skildrar hur poesin kunde fördelas till skalderna genom guden Odens agerande.⁵ De fallna krigare som fick äran att bänka sig i Valhall kunde njuta av det mjöd som flödade från geten

¹ Strabon *geographicvm* 5,5

² Kristiansson och Larsson 2005, 298

³ <http://www.mynewsdesk.com/dk/nationalmuseet/pressreleases/egtvedpigen-var-ikke-fra-danmark-1159457>

⁴ Hvass 2000, 42

⁵ Rydving 1996, 157–158

Heidrums spenar genom byggnadens tak. Oden föredrog själv vin enligt *Grimnesmål*:

Vinet är det enda
som vapenguden själv lever av.⁶

De nordiska gudarna tyckte mycket om öl och liksom människorna bryggde de rikligt med öl till sina kalas. Två eddadikter, *Kvädet om Hymer* och *Lokes träta*, skildrar hur Tor rövar en stor kittel från jättarna för detta ändamål. Festen hålls hos Ägir, havsjätten, men glädjen störs Loke som kommer objuden och på dåligt humör. Han säger gudarna sanningar som de inte vill höra ända till dess att Siv, Tors hustru räcker honom ett glas med lagrat mjöd i en kristallbägare. Då kommer Tor farande och jagar ut Loke, men episoden visar också skillnaden mellan de båda dryckerna. Mjödet var den ädlare drycken som var tänkt att lugna ner det dåliga ölsinnet.

Ölet var betydliga svagare och kunde inte lagras någon längre tid. Därför bryggde man vad man behövde till en fest och då gällde det att passa tiden:

Mycket för tidigt
kom jag till många
men till somliga alltför sent
ölet var urdrucket
eller ännu inte bryggt.⁷

Mjödet som kunde däremot lagras, varigenom alkoholhalten blev högre. Dryckens historia kan spåras mycket längre tillbaka än Ektvedpigens färdkost. Liksom ölet förekommer den i myter av olika slag. Enligt dikten *Ynglingatal* drucknade en av de första kungarna i Uppsala i ett mjödkar, när han var på besök i Danmark, påstår Snorre och tillägger

⁶ Grimnesmål 19

⁷ Den höges tal (Havamal)

att denne var dödfull vid tillfällena.⁸ Någon historisk sanning kan knappast rymmas i episoden, som nog ytterst har sin rot i antika källor.⁹ Bruket att brygga öl var enklare och ölgillet ingick i nordbornas festcykel. De germanska stammarnas dryckesvanor har skildrats av romaren Tacitus redan under 100-talet e.Kr. Han berättar att männen inte är återhållsamma, när det gäller drickandet; de festar dagar och nätter utan att det räknas för skamligt. Det borde vara ett enkelt sätt att besegra dem genom att ge dem mycket öl att dricka, föreslår Tacitus. Sedan kan man med lätthet slå ihjäl dem medan de sover ruset av sig.¹⁰

Det är ingen smickrande bild som Tacitus målar upp av männen i de germanska stammarna i detta kapitel, som mera sällan återges. Självt hade han inte någon större erfarenhet av stammarna i norr, utan lånade valda delar av tidigare skildringar av andra författare.¹¹ Inte heller hade Tacitus smakat deras öl, men det gjorde kejsar Julianus som 355–360 e.Kr. förde befäl över de romerska legionerna i Gallien. Upplevelsen fick honom att skriva en vers om ”vin som gjorts på korn”:

Är du Dionysos? Nej, det är inte sant!
 Bacchus, Zeus son, känner jag till, inte du!
 Han doftar av nektar, men du luktar get!¹²

Uppvuxen i östra delen av romarriket var Julianus mera förtjust i det aromatiska vinet. Annars uppskattade han både sin vistelse i norr och de germanska krigare som ingick i hjälptrupperna. Om han med tiden lärde sig att tycka om ölet under sina fyra år vid Rhengränsen är däremot okänt.

De isländska källorna på 1200-talet berättar om ölfester, som vanligtvis följde ett ceremoniel med skålar och recitationer av skaldestyc-

⁸ Heimskringla, 10

⁹ T.ex. Apollodoros 99–100

¹⁰ Germ kap 22

¹¹ Symes 1958, 136

¹² *Julian III*, öv. C.W. Wright., s. 304

ken, i varje fall under festens första timmar. Det varnas dock mot allt för mycket öl:

”Drucken blev jag
rent dödfull
borta i Fjalars berg,
bäst är det gille
där gästerna vaknar
och vettet vänder tillbaka”.¹³

(Det är dessvärre Oden själv som talar.)

Slutligen skall två gestalter omnämnas, Byggve och Beyla, som kallas Freys tjänare i prosainledningen till dikten *Lokes smädelser*. Märkligt nog yttrar de sig under festen för att försvara sin husbonde den rasande Loke. Byggve är det personifierade sädeskornet (*bugg*) som ligger till grund för ölbrygden.¹⁴ Mera svårtolkat är namnet Beyla, men här kan man möjligen tänka på ett ursprungligt **bio-ilo* med betydelsen ”det lilla biet”.¹⁵ De personifierade symbolerna för Nordens två drycker får i dikten tillfälle att själva tala på gudarnas fest. Som alltid innebär tolkningar av en dikt som *Loketrätan* svårigheter, i synnerhet som dessa gestalter omnämns endast här. Helt otänkbart är det dock inte att de två dryckerna i Norden en gång i tiden har personifierats som gudomarna Byggve och Beyla.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Apollodorus: The Library of Greek Mythology. Öv. R. Hard. Oxford 1997: Oxford University Press.

”Egtvedpigen var icke fra Danmark” se <http://www.mynewsdesk.com/dk/nationalmuseet/pressreleases/egtvedpigen-var-ikke-fra-danmark->

¹³ Hvm 14

¹⁴ Simek, 1996 50

¹⁵ Simek 1995, 36. Tolkningen är Dumézil 2000, 49–80

- 1159457.
- Den höges tal (Havamal). *Den poetiska Eddan*. Öv. L. Lönnroth. Stockholm 2017: Atlantis.
- Dumézil, G. 2000. Deux petits dieux scandinaves: Byggvir et Beyla. *Mythes and dieux de la Scandinave ancienne*. Paris: Gallimard.
- Grimnesmål. *Den poetiska Eddan*. Öv. L. Lönnroth. Stockholm 2017: Atlantis.
- Hvass, L. 2000. *Ektvedpigen*. Viborg: Sesam.
- Julianus, *The Works of Julian*. Öv. C. W. Wright. London 1913: Loeb Classical Library.
- Kristiansen, K. och Larsson T. B. 2005. *The Rise of the Bronze Age Society: Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rydving, H. 1996. Suttungamjödets, vishetens källa. *Rus och rit*. Örebro: Bokförlaget Libris.
- Simek, R. 1996. *Dictionary of Northern Mythology*. Cambridge: Boydell & Brewer.
- Snorre Sturluson Heimskringla Noregs Konungasögur*. Ed. Finnur Jónsson. Köpenhamn 1911: G. E. C. Gads Forlag.
- Strabon, *The Geography of Strabo II*. Öv. H. L. Jones. London 1917: Loeb Classical Library.
- Syme, R. 1968. *Tacitus I-II*. Oxford: Clarendon.
- Tacitus Germania*. Öv. A. Önnerfors. Stockholm 2005: Wahlström & Wifstrand.
- Tacitus, *Germania and Agricola*. Ed. The Echo Library. Middlesex 2006.

ABSTRACT

What did they drink in Scandinavia in the Viking Age? This essay investigates and juxtaposes archaeological and textual sources, and suggests that men and women, as well as gods, drank both beer and mead.

dīn 2/2018

KEYWORDS: drinking; archaeological sources; textual sources; Scandinavia; the Viking Age